

Kiáltvány a közkinccs védelméről

Preambulum

"Le livre, comme livre, appartient à l'auteur, mais comme pensée, il appartient— le mot n'est pas trop vaste—au genre humain. Toutes les intelligences y ont droit. Si l'un des deux droits, le droit de l'écrivain et le droit de l'esprit humain, devait être sacrifié, ce serait, certes, le droit de l'écrivain, car l'intérêt public est notre préoccupation unique, et tous, je le déclare, doivent passer avant nous."¹
(Victor Hugo, *Discours d'ouverture du Congrès littéraire international de 1878*, 1878)

“Piacaink, demokráciánk, tudományunk, a szólásszabadság hagyománya és művészetünk erőteljesebben függ a közkinccsként szabadon hozzáférhető anyagoktól, mint a szerzői jogi oltalmat élvező információktól. A public domain nem a szerzői jogvédelem alá vonni sem érdemes selejtes művek gyűjtőhelye, hanem éppenséggel kultúránk építőköveinek lelőhelye. Tulajdonképpen az teszi ki kultúránk túlnyomó részét.” (James Boyle, *The Public Domain*, p.40f, 2008)

A közkinccs (public domain) körébe azok az információk tartoznak, amelyek szabadon hozzáférhetőek, felhasználásukat nem védi szerzői jog, vagy azért, mert semmiféle szerzői jogi oltalom alá nem esnek, vagy pedig a jogtulajdonos döntött úgy, hogy megszünteti a tilalmakat. A közös tudásunkból és kultúránkból táplálkozó önértelmezésünk alapja a közkinccs, ez adja tudásunkat, az új kulturális alkotások nyersanyagát. A public domain olyan védelmi mechanizmus, amely biztosítja, hogy ez a nyersanyag minimális előállítási költségen hozzáférhető legyen, és hogy a társadalom minden tagja építkezhesen belőle. Az egészséges és egyre gyarapodó public domain az oktatásban, a tudományban, a kulturális örökségben és a közszféra információval való ellátásában játszott kulcsfontosságú szerepénél fogva nélkülözhetetlen társadalmi és gazdasági jólétünkhöz. A jól működő public domain az előfeltétele annak, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 27 (1) cikkében (Mindenkinek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek

¹ A könyv, mint könyv, a szerzőhöz tartozik. De mint gondolat, - és nem túlzás e kifejezés – az emberi nem egészének birtoka. Minden gondolkodó lénynek joga van hozzá. Ha e két jog közül, az író és az emberi nem joga közül az egyiket fel kell áldozni, az az író joga kell legyen, mert a köz érdekének szolgálata az egyetlen feladatunk, é ezért a többiek érdeke meg kell hogy előzze a saját érdekeinket.

élvezéséhez, a tudomány haladásában és annak előnyeiben való részesedéshez) lefektetett jogokat a világon mindenütt mindenki élvezhesse.

A digitális információs társadalom kialakulása a szerzői jogokról szóló vita középpontjába emelte a közkinccs kérdését. A public domain megóvása és erősítése érdekében beható és naprakész ismeretekre van szükségünk arról, mi is a közkinccs és mi a szerepe. Jelen Public Domain Kiáltvány meghatározza a közkinccs fogalmát és felvázolja azokat az elveket és gyakorlati lépéseket, amelyek segítik a public domain egészséges fejlődését ma, a XXI. század hajnalán. A közkinccset itt a legtágabb értelemben vett – a szerzői jogokkal összefüggő gazdasági és erkölcsi jogokat, továbbá a szomszédos jogokat és az adatbázisokra vonatkozó jogokat is beleértve – szerzői jogi védelemhez való viszonyában értelmezzük, viszont nem tekintjük idetartozónak a másfajta szellemi tulajdonjogokat (szabadalom, védjegy). A kiáltványban a továbbiakban a szerzői jog kifejezést a felsorolt összes fajta jogot felölelő általános értelemben használjuk. Továbbá, a “művek” kifejezés felöleli az így definiált szerzői jogi oltalom alatt álló összes terméket, úgymint adatbázisokat, előadásokat és hang- és képfelvételeket is. Hasonlóképpen, az írókon kívül “szerzőnek” tekintjük a fényképészeket, producereket, rádiós és televíziós szerkesztőket, festőket és előadóművészeket.

A public domain a XXI. században

Jelen Kiáltvány meghatározása szerint a public domain egy korlátozások nélkül használható, szerzői jogvédelem alá nem eső kulturális anyag. A formálisan közkinccsként elérhető műveken kívül rengeteg olyan értékes alkotás van, amelyet szerzője nagylelkű feltételek mellett önként bocsátott közre, s amelyek a public domain-nel sok szempontból azonosan működő közvagyonot alkotnak. Hasonlóképpen szabadon használhatóak azok a művek, amelyeket kivontak a szerzői jogvédelem alól, vagy a fair use és a fair dealing (méltányos felhasználás) szabályai szerint csak korlátozottan védettek. A kultúránkhoz és örökségünkhöz való hozzáférést elősegítő források fontosak, és ezért aktívan ápolnunk kell őket, hogy a társadalom élvezhesse közös tudásunk és kultúránk hasznát.

A közkinccs

A közkinccs fogalmának magját a közös tudásunkból, kultúránkból és forrásainkból álló struktúra képezi, amely a hatályos jogszabályok értelmében szerzői jogi korlátozások nélkül használható. A public domain anyaga két kategóriába osztható:

1. Azon munkák, amelyeknek a szerzői jogi oltalma lejárt.

A szerzői jogi védelem a szerzőknek járó ideiglenes védelem. Amikor ez az ideiglenes védelem lejár, minden jogi korlátozás is megszűnik, néhány országot kivéve, ahol az örökös erkölcsi jog megmarad.

2. Az alapvető információs közvagyon, amelyre soha nem vonatkozik a szerzői jogi védelem

Az olyan művek, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, mert nem felelnek meg az eredetiség követelményének, vagy nem vonatkozik rájuk a védelem (pl. adatok, tények, ötletek, eljárások, folyamatok, rendszerek, működési módszerek, koncepciók, elvek, felfedezések, attól függetlenül, hogy milyen formában írták le, magyarázták meg, illusztrálták vagy foglalták bele egy munkába, továbbá a törvények, bírósági és igazgatási döntések). Az információs közvagyon olyannyira kulcsa társadalmaink működésének, hogy még meghatározott ideig sem szabad semmiféle jogi korlátozás alá vonni.

A public domain történelmileg alakult ki a szerzői jogi védelem alá eső alkotások ellensúlyaként, és nélkülözhetetlen társadalmaink kulturális emlékezetének és tudásalapjának megőrzéséhez. A XX. század második felében a fentebb meghatározott két elemet a szerzői jogi védelem idejének kitolása és a szerzői jog-szerű jogi védelmi rendszerek bevezetése visszaszorította.

Az önkéntesen köztulajdonba adott művek és a felhasználói előjogok

A közkincsbe nem tartozó, szerzői jogi védelem alá eső művek esetében is van lehetőség az alkotások szabad felhasználására, némi mozgásteret biztosítva, hogy a szerzői jogi védelem ne akadályozza társadalmunk adott szükségleteinek kielégítését és a szerzők önkéntes döntéseit. Noha e források segítségével könnyebben hozzáférhetővé válnak a védett művek, némelyik esetében a hozzáférés bizonyos felhasználási formákhoz, vagy bizonyos fajta felhasználókhoz van kötve.

1. A jogtulajdonosok által önkéntesen megosztott művek

Az alkotók feloldhatják műveik felhasználási korlátozásait oly módon, hogy teljesen szabad licenc alatt adják őket közre, vagy más jogi eszközök alkalmazásával engedélyezik művek korlátozás nélküli felhasználását, vagy a public domain-be helyezik. (A szabad licenc definícióját ld. – angolul – a szabad szoftver meghatározásánál <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>, a szabad kulturális művek meghatározását a <http://freedomdefined.org/Definition> weboldalon, a nyílt tudását pedig a <http://opendefinition.org/1.0/> weblapon.)

2. A szerzői jogi védelem, a fair use és a fair dealing kivételei és korlátai által megteremtett felhasználói előjogok

Ezek az előjogok a public domain szerves részét képezik. Ezek biztosítják a hozzáférést közös kultúránkhoz és tudásunkhoz, lehetővé teszik az alapvető társadalmi intézmények működését és a speciális igényű emberek számára a társadalmi életben való részvételt.

Mіндеzeket összevetve a közkincs, a művek önkéntes megosztása, valamint a szerzői jogi védelem, a fair use és a fair dealing kivételei és korlátai fontos szerepet játszanak abban, hogy mindenki hozzáférjen közös kultúránkhoz és tudásunkhoz, és előmozdíják az egész társadalom javát szolgáló innovációt és a kultúrában való részvételt. A public domain mindkét megtestesülését aktívan fenn kell tartani, hogy betölthessék kulcsfontosságú szerepüket a gyors technikai és társadalmi változások korában.

Általános elvek

Tekintettel korunk gyors technikai és társadalmi változásaira, aktívan kell dolgoznunk a kultúrában való részvételt és a digitális újításokat elősegítő public domain működésének fenntartásában. A közkinccs aktív fenntartásához több általános elvet kell figyelembe venni. Az itt következő elvek betartásával a public domain érdemi és működőképes marad a hálózati információs társadalom technológiai környezetében.

1. A public domain a szabály, a szerzői jogi védelem a kivétel

Mivel szerzői jogi oltalmat csak eredeti alkotás élvez, a világon tetszőleges időpontban előállított adatok, információk és ötletek túlnyomó többsége a közkinccs körébe tartozik. Az oltalom alá nem eső információkon kívül a public domain-t évről évre azok a művek is gyarapítják, amelyeknek lejár a szerzői jogi védelme. A szerzői jogi védelem bizonyos feltételekhez való kötése és időbeli korlátozása biztosítja, hogy egyre több mű váljon közkinccsé, közös kultúránk és tudásunk mind nagyobb része legyen hozzáférhető.

2. A szerzői jogvédelemnek ama két érdek közti kompromisszumot kell szolgálnia, hogy a szerző szellemi munkája védelmet, ő maga ellenszolgáltatást kapjon, illetve a köz hozzáférjen a kultúrához és a tudáshoz

Sem a szerző sem a nyilvánosság szempontjából nem szól semmiféle (történelmi, gazdasági vagy társadalmi) érv a túlságosan hosszú szerzői jogi oltalom mellett. A szerzőnek lehetőséget kell adni, hogy learathassa szellemi munkájának gyümölcsét, de a nagynyilvánosságot nem szabad túlon túl hosszú ideig megfosztani attól, hogy szabadon használhassa ezeket a műveket.

2. Ami közkinccs, annak közkinccsnek is kell maradnia

Nem vonható szerzői jogi oltalom alá a közkinccsbe tartozó művek technikai reprodukciója, nem hozhatóak olyan technikai védelmi intézkedések, amelyek korlátozzák az ilyen művek technikai reprodukciójához való hozzáférést.

4. A public domain mű digitális másolatának jogszerű felhasználója hasznosíthatja (újra), másolhatja és módosíthatja szabadon az adott művet

Egy mű public domain státusza nem feltétlenül jelenti azt, hogy hozzáférhetővé kell tenni a nyilvánosság számára. A public domain-be tartozó fizikai művek tulajdonosai szabadon korlátozhatják az ilyen művekhez való hozzáférést. De ha a szerző egy művéhez egyszer már engedélyezte a hozzáférést, akkor az újrafelhasználást, módosítást vagy sokszorosítást jogilag nem korlátozhatja.

5. Nem szabad végrehajtani a közkincsbe tartozó művek hozzáférhetőségét és újrafelhasználását korlátozó szerződéseket vagy technikai védelmi intézkedéseket

Egy mű public domain státusza garantálja a jogot a mű újrafelhasználására, módosítására és sokszorosítására. E jogba beletartozik a felhasználónak a kivételekből és korlátozásokból, a fair use-ből és fair dealingből fakadó előjogai, amelyek biztosítják, hogy e jogok szerződéssel vagy technológiai eszközökkel nem legyenek korlátozhatóak.

A fentiekén kívül az alábbi elvek alkotják az önkéntes közkinccsé tétel és a fent leírt felhasználói előjogok lényegét:

1. A szerzői jogról való önkéntes lemondás és a védett művek önkéntes megosztása a kizárólagos szerzői jog jogszerű gyakorlása

Sok szerző nem kívánja a műveit védő szerzői jogot teljes mértékben – vagy egyáltalán – érvényesíteni. Ez az eljárás, amennyiben önkéntes, a kizárólagos szerzői jog legitim gyakorlása, amelyet törvény, rendelet vagy egyéb mechanizmus, pl. az erkölcsi jog, nem gátolhat.

2. A szerzői jog, fair use és fair dealing kivételeit és korlátozását aktív módon fenn kell tartani, hogy a szerzői jog és a közérdek közti egyensúly hatékonyan működjön

E mechanizmusok teremtik meg azokat a felhasználói előjogokat, amelyek a jelenlegi szerzői jogi rendszerben a mozgásteret jelentik. Tekintettel a technológiai és társadalmi változások gyorsaságára, fontos, hogy e mechanizmusok továbbra is képesek legyenek biztosítani a legfontosabb társadalmi intézmények működését és a különleges igényű személyek részvételét a társadalom életében. Ezért a copyright, a fair use és a fair dealing alóli kivételeket, illetve ezek korlátozását evolúciós kérdésnek kell tekinteni, és ezeket folyamatosan az aktuális közérdekhez kell igazítani.

Ezen általános elveken kívül a közkinccsel kapcsolatos más kérdéseket is azonnal meg kell vitatni. Az alábbi ajánlások célja a public domain védelme, érdemi működőképességének biztosítása. Noha az ajánlások a szerzői joggal védett termékek teljes skálájára érvényesek, kiváltképp relevánsak az oktatás, a kulturális örökség és a tudományos kutatás területén.

Általános ajánlások

1. A szerzői jogi védelem időtartamát le kell rövidíteni

A túl hosszú szerzői jogi védelem a formalitások hiányával együttesen súlyosan gátolja a közös tudáshoz és kultúrához való hozzáférésünket, továbbá gyarapítja az árva művek számát – az olyan műveket, amelyeket nincsenek szerzői jogi oltalom alatt, ugyanakkor a public domain-be sem tartoznak, s így sem az egyik, sem a másik feltételei szerint nem használhatóak. Ezért az új művek esetében a szerzői jogi védelem idejét ésszerű hosszúságúra kell csökkenteni.

2. A copyright bármiféle változtatásakor (beleértve a védendő termékek új definícióját vagy a kizárólagos jogok kiterjesztését) figyelembe kell venni, hogy az milyen hatást gyakorol a közkincsre

A szerzői jogi védelem körének semmilyen változtatása nem alkalmazható visszamenőlegesen a már védelemben részesülő művekre. A copyright a public domain státusz során alkalmazott ideiglenes kivétel. A XX. században a szerzői jogi oltalom jelentősen kibővült a jogtulajdonosok kis csoportja javára, a nagy nyilvánosság kárára. Ennek eredményeképpen a copyright és a technikai restriktiók

sora elzárja előlünk közös kultúránk és tudásunk nagy részét. Tennünk kell annak érdekében, hogy ez a helyzet legalábbis ne romoljon, a jövőben pedig javuljon.

3. Amikor valamilyen anyag a származási ország public domain struktúrájába tartozik, az egyben azt is jelenti, hogy a világ összes országának public domain struktúrájába is tartozik

Ha valamilyen anyag nem jogosult szerzői jogi védelemre egy adott országban, akár azért, mert nem felel meg az eredeti mű feltételének, akár azért, mert lejárt a védelmi ideje, akkor azt senki (a szerző sem) nem vonhatja vissza a public domain-ből és nem szerezhet rá szerzői jogi oltalmat egy másik országban.

4. Jogilag fel kell lépni a közkincsbe tartozó anyagok kisajátítására tett csalárd vagy félrevezető kísérletek ellen

A public domain integritásának megőrzése és a közkincsben lévő anyagok felhasználóinak védelme érdekében jogtalannak kell nyilvánítani a public domain anyagok feletti kizárólagos jogigény érvényesítésére tett minden csalárd vagy félrevezető kísérletet.

5. A szellemi tulajdonnal kapcsolatos semmilyen jog nem alkalmazható a public domain anyagok feletti kizárólagos jog visszaállítására

A közkincs a szerzői jogi rendszer belső egyensúlyának nélkülözhetetlen eleme. Ezt a belső egyensúlyt nem szabad a copyrighton kívül eső jogszabályokra alapozott kizárólagos jogtulajdon visszaállításával vagy megszerzésével manipulálni.

6. Gyakorlati és hatékony módszert kell kidolgozni, hogy az árva művekhez és a kereskedelemben már nem kapható (pl. újra már nem nyomott) művekhez a társadalom hozzáférjen

A szerzői jog körének kibővítése és időtartamának meghosszabbítása, valamint a külföldi művekre vonatkozó formalitások tiltása rengeteg árva művet teremtett, amelyek felett sem a szerzők nem rendelkeznek, sem a public domain-be nem tartoznak. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi szabályozásban e művek sem a szerzők,

sem a társadalom javát nem szolgálják, ezeket a produktív újrafelhasználhatóság érdekében hozzáférhetővé kell tenni.

7. A kulturális örökség intézményeinek különleges szerepet kell vállalniuk a közkinccsbe tartozó művek hatékony nyilvántartásában és megóvásában

A kulturális örökséget ápoló non-profit szervezetek évszázadok óta munkálkodnak közös tudásunk és kultúránk megőrzésén. A művek címkézésével és megóvásával biztosíthatják, hogy a public domain-be tartozó művekhez a társadalom egésze ingyenesen hozzáférjen.

8. Ne legyen jogi akadálya a művek önkéntes megosztásának vagy közkinccsé tételének

Mindkettő legitím formája a szerzői jog által biztosított kizárólagos jogok gyakorlásának, és mindkettő kulcsfontosságú ahhoz, hogy a szerzők kívánságának tiszteletben tartása mellett biztosítani lehessen az alapvető kulturális javakhoz és a tudáshoz való hozzáférést.

9. Általánosan lehetővé kell tenni a védett művek szerzői, nem kereskedelmi célú felhasználását, s ehhez meg kell találni a szerző díjazásának alternatív módjait

Önképzésünkhöz nélkülözhetetlen, hogy a műveket nem kereskedelmi, személyes céllal felhasználhassuk, de éppoly lényeges, hogy a szerzőre is figyelemmel legyünk a szerzői jog új korlátozásának és a kivételeknek kidolgozásakor, a régi szabályozás átgondolásakor.